

КУЛЬТУРНІ ВТРАТИ УКРАЇНИ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ (2014–2022 РОКИ): АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ

Бодак В. А., Филипович Л. О.

Постановка проблеми. Російсько-українська війна 2014–2022 років завдала непоправних втрат для природного та цивілізаційного існування людини/людства, для культури. Синхронна фіксація цих втрат, які спричинені злочинними, нелюдськими діями російського ворога-окупанта на українській землі, і спроба наукового, міжгалузевого осмислення їх наслідків з перспективною багаторівневою метою пошуку шляхів і засобів відновлення, допомоги, покарання і встановлення справедливості, спонукають нас здійснити первісну фіксацію культурних втрат України в ході війни. Адже власне культура як те, що надбане людиною в часі і просторі свого існування, об'єднує в бутті співіснування людини/людства і природи на принципах Істини, Краси, Добра і Свободи. Людина як суб'єкт культури, її творець і споживач завжди відчуває свою приналежність до певного роду, народу, нації і, зрештою, людства. Ця приналежність створює для суб'єкта умови самопізнання, самоствердження і самореалізації серед собі подібних, формує ідентичність в особливостях національної культури, а також етнорелігійну свідомість як стратегію ідентичності особистості та спільноти¹.

Українська національна культура – це здобутки окремих видатних особистостей, тисячолітня спадщина автохтонних українського та кримськотатарського народів, караїмів та кримчаків, а також більш чи менш чисельних представників інших народів та культур, що в минулі і Новітні часи розвивалися на етнічній території України. Процеси і явища, артефакти духовної і матеріальної української культури є безцінним надбанням людства, яке прагне пізнати закономірності світового цивілізаційного процесу, зокрема в аргументації культурно-історичного досвіду України.

Часто, коли мова йде про культурні втрати України в російсько-українській війні, чуємо ототожнення понять «культурні» та «мистецькі». Однак, культура є тим, що, на відміну від природи, створено людиною в просторі і часі свого існування. До обшину

культури входить: людина та спільнота як суб'єкт культури, носій світоглядних уявлень, вірувань і знань; мова не лише як засіб спілкування, а й форма суспільної свідомості; а також релігія, мистецтво, філософія, науково-технологічні здобутки, життєвий устрій, мораль тощо. Таким чином поняття «культурні втрати» набуває ознак багатозначності:

1) це дії, у результаті яких Україна і світ втратили значний ресурс культури і які визначаємо словами – вбивство, викрадення, руйнування, знищення, фальсифікація тощо;

2) це люди (військові і цивільні), яких вбито, поранено, скалічено психологічно і фізично;

3) артефакти духовної і матеріальної культури, сукупність об'єктів культурної спадщини у міжпоколінневих зв'язках спільноти, до яких, згідно із Законом України «Про охорону культурної спадщини», належить «визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність»²;

4) кількість живої сили, яка вибула з ладу під час бою, війни, а також втрачені військова техніка, допоміжні засоби тощо;

5) зменшення чисельності населення України внаслідок смерті військових і цивільних, вимушеного переселення значної кількості жінок і дітей за межі України, примусове вивезення жінок і дітей на територію держави-агресора, взяття в полон тощо;

6) втрати природних ресурсів, перш за все, значної площі орної землі, яка замінована, забруднена і є непридатною для використання за призначенням;

7) нанесення збитків світовій спільноті, зокрема втрата світового ринку можливості забезпечити

¹ Бодак В.А. Етнорелігійна свідомість як стратегія ідентичності особистості та спільноти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»* / ред. колегія І.Д. Пасічник, М.О. Зайцев та ін. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2017. Вип. 20. С. 68-73.

² ЗУ «Про охорону культурної спадщини». *Відомості ВР України*, 2000, № 39, ст. 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (Нова редакція тексту відбудеться 26.05.2022, підстава – 1423-IX/26.05.2022, підстава – 1423-IX – прим. авт.)

значну частину населення планети якісними і недорогими продуктами харчування, виробленими в Україні тощо.

Проблема культурних втрат України в перманентному історичному процесі російсько-українського протистояння була легалізована подіями Майдану 2013/14 років, російською анексією Криму, діяльністю незаконних російських та проросійських збройних формувань на сході України, відкритим воєнним нападом росії за підтримки білорусі на Україну 24 лютого 2022 року.

В історичному розвитку взаємин московії та України в своїй розробленості досліджувана нами проблема має два рівні: фіксації та науково-історичного вивчення. Це літописні зведення, хроніки різних часів, фольклорні та літературні джерела (думи, пісні, паремії, твори художньої літератури), а також праці українських та зарубіжних науковців в минулому і сьогодні – істориків, культурологів, релігієзнавців, філософів, мовознавців, етнологів, журналістів К. Білаш, В. Бодак, М. Брайчевського, В. В'ятровича, П. Голубенка, М. Грушевського, А. Колодного, М. Костомарова, В. Липинського, Є. Маланюка, І. Огієнка, Я. Пеленського (Pelenski Jaroslaw), Л. Филипович, М. Шлемкевича, П. Штепи та низки інших, які вивчали розрізнені події і явища, умови та закономірності культурно-історичного розвитку української мови, релігії, освіти, мистецтва, науки, філософії в контексті російсько-українського протистояння (відкритого чи латентного), що призвело до русифікації, втрати ідентичності, перехід української інтелігенції на терени чужої культури тощо.

Наукові дослідження чи аналітичні матеріали з проблеми практично відсутні, оскільки усвідомлення масштабів нанесеної шкоди культурній спадщині України знаходиться на етапі спорадичної фіксації та коментарів у ЗМІ журналістами, дописувачами тощо.

Актуальність досліджуваної проблеми визначена низкою суперечностей, які потребують усунення, зокрема **між**: значними загрозами збільшення культурних втрат в ході російсько-української війни та складністю знаходження шляхів і засобів попереджувального і виправного спрямування задля збереження і врятування культурних цінностей з боку громадськості та держави, фіксації руйнувань, викрадень та пошкоджень, а також місцезнаходження таких культурних об'єктів, необхідністю підготовки фундаментального міжгалузевого дослідження культурних втрат України в російсько-українському протистоянні в історичному минулому і сьогодні. При цьому варто розуміти складність і довготривалість вирішення проблеми, свідченням чого є тривалість у понад 50 років вивчення наслідків II світової війни для культури Європи, а повернення втраченого тоді чи відновлення знищеного ще і досі не завершено. Відомо, що в Україні під час

тієї війни неймовірних масштабів набуло пограбування мистецьких та історичних цінностей, відсутніх втрат зазнали історичні та краєзнавчі музеї, бібліотеки, картинні галереї. За роки війни усього з України було вивезено понад 330 тис. музейних експонатів різної цінності, багато з яких попри зусилля тисяч музейників, архівістів, істориків, культурологів, мистецтвознавців, істориків релігії, дипломатів, юристів і досі не повернуті. Це мозаїки Михайлівського собору, ікона Миколи Мокрого з Софії Київської та прах князя Ярослава, старовинні книги, цілі іконостаси, служебники, раритетні екземпляри Біблії, церковне начиння тощо. Тому так важливо підтримати ініціативи державних і громадських організацій, науковців із збереження і повернення історичної і культурної спадщини в Україну. Усе сказане й обумовило вибір даної теми.

Метою є актуалізація проблеми та спроба фіксації й первісного узагальнення задокументованих фактів культурних втрат України в ході російсько-української війни 2014–2022 років. У межах визначеної мети необхідно вирішити **завдання**: актуалізувати означену проблему задля перспективи подальших досліджень, знаходження шляхів і засобів попереджувального і виправного спрямування для збереження і врятування культурних цінностей з боку як вітчизняної, так і світової громадськості та професіоналів, міжнародних і державних установ.

Виклад матеріалу. Нинішню російсько-українську війну справедливо називають війною цивілізацій, оскільки тут розв'язується не локальний конфлікт між Україною та росією, як це пробували пояснити деякі політики, а глобальні всесвітні проблеми. Тут, на українській землі, зійшлися два протилежні способи мислення, дві ворожих ідеології, два підходи до життя, дві форми буття – креативна і руйнівна.

Очевидно, що війна – це військове вторгнення, це втрати, це захоплення чужих територій, природних, енергетичних та людських ресурсів. Це грабування матеріальних і духовних цінностей, які визначають ідентичність народу, яка є об'єктом агресії. І все це загострюється тим, що втрата культурних надбань відбувається засобами ворожої армії та зброї. Таке вже неодноразово відбувалося в людській історії. Упродовж XX ст. з понад 220 воєн – громадянських, світових, гібридних, вітчизняних, міждержавних, політичних, економічних, зокрема газових, цінкових, інформаційних, кібер, етнічних чи навіть релігійних³ – особливими є війни семантичні як концептуальне протистояння за сенси і перспективи майбутнього. В XXI ст. таких концептуальних/сміслових протистоянь стало більше, бо люди навчилися вирішувати економічні конфлікти шляхом перемовин, купівлі-продажу, а от війна смислів вимагає значних

³Пораховано за: Список війн XX століття. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_війн_XX_століття.

інтелектуальних і духовних зусиль. Як зазначають експерти, саме семантична війна створює нові дискурси, що є, власне, її основною метою. Тобто, семантична війна – це війна дискурсів на рівні розумових настанов.

Російсько-українську війну справедливо можна вважати саме такою семантичною війною, війною смислів, яка формулює і закріплює нові настанови і цінності в суспільстві, підсилює потужність інтелектуальних позицій мислячих людей. Нині не спрацьовує авторитет сили, люди покладаються на силу авторитету. Саме тому надія не на силу зброї, не на її кількість, а на людей, які нею керують. Багато звернень до авторитетних організацій, окремих політичних і релігійних лідерів з проханням/вимогою вирішити саме військові конфлікти. Збільшується кількість тих, хто переконаний в праві України збройно захищатися, відстоювати свій суверенітет, хто усвідомлює агресивні щодо України і всього світу наміри росії, а не поширені російською пропагандою фальшиві аргументи про «захист» російськомовного населення від уявних українських «нациків», «фашистів і бандерівців». Світ усвідомив, що демократична Україна протистоїть тоталітарно-авторитарному режиму путіна. І саме це визначає пріоритети для тих, хто приймає рішення про надання допомоги, в т.ч. і зброї Україні в її протистоянні військовій агресії росії.

Агресор не заявляє про намагання отримати військову здобич, оскільки такі цілі ставилися в далекі середні віки, коли метою війни було збагачення шляхом грабунку, силового привласнення чужого. Росія прикривається словами про шляхетне встановлення справедливості, про відновлення історичної правди, про доленосне своє покликання. Росія декларує «порятунок усього світу» від «загрози фашизму», джерело якого знаходиться в Україні та країнах НАТО. Дивно це чути від країни, яка продукує людиноненависництво, культивує грубу силу проти мирних мешканців, вбиває дітей і жінок, краде і знищує твори мистецтва. За брехливою риторикою стоїть бажання світового панування, встановлення нового порядку в світі, нав'язування всім російської волі і путінських рішень. Крім таких прямих цілей, спрямованих на знищення України та українського народу, росія переслідує і непрямі цілі, прагнучи добитися стовідсоткового схвалення політики путіна та зміцнення його внутрішньополітичних позицій. Очевидно, що агресор намарне планував «маленьку переможну війну» для утвердження непереможності росії, у якої друга армія світу, для дестабілізації регіону в цілому, пересвячення усіх з усіма в Європі.

Україна захищає не тільки свої географічні, але й семантичні кордони. Кучмівська фраза «Україна не росія» стала не просто крилатою, але й висловом

усвідомленої ідентичності, яка позиціонує протиставлення мовця іншому, а врешті утверджує його самодостатність. Нашою метою є не тільки забезпечити власне виживання, протистояти противнику, що бажає нав'язати свою волю, своє бачення історії та перспектив нашого життя, але й утвердити себе як спільноту, що стає політичною нацією і формує свій – на відміну від «руського мира» – Український Світ⁴. Саме цього і злякалася росія: політичної нації, яка сповідує засади гуманістичної філософії життя.

Варто пам'ятати, і про це наголошують українські державні діячі, що ми воюємо за цінності. «Ми не воюємо тільки тому, що росіяни погані, ми воюємо з росіянами тому, що вони не поділяють принципові цінності людські і вони прийшли на нашу землю знищити нашу систему цінностей», – сказав директор Інституту національної пам'яті Антон Дробович⁵.

Війна – це гуманітарна катастрофа, яка означає величезні людські і матеріальні втрати, небували руйнування і лиха, психологічні травми, ментальні потрясіння, персональні невдачі, кризи змістів, загибель цілих сфер життєдіяльності людей, нищення пам'яток культури.

Загалом від початку повномасштабного російського нападу задокументовано понад 300 епізодів злочинів рашистів (станом на 06. 05. 2022) проти культурної спадщини⁶. Кожний день війни приносить нові невтішні новини про руйнування і загибель музеїв, кладовищ, бібліотек, театрів, мистецьких галерей і майстерень, інших закладів культури та освіти. Безжально рашисти знищують пам'ятки історії і архітектури, храми та інші культові споруди. Тобто росія поставила за мету не тільки загарбати чи зруйнувати, але й повністю знищити культурні артефакти, тим самим знищити нашу історичну пам'ять, нашу ідентичність

Міністр культури Олександр Ткаченко у своєму Телеграм каналі повідомив: «Російські війська свавільно руйнують нашу культурну спадщину: церкви, синагоги, музеї, пам'ятники, театри. МКІП вже зафіксувало 200 об'єктів (на 18.04.2022 – авт.) руйнувань культурної спадщини, і ці цифри не є кінцевими», – йдеться у повідомленні. За його словами, окупанти продовжують воєнні злочини проти української спадщини, намагаючись стерти українську

⁴ Филипович Л., Горкуша О. Концепт «Український світ» як когнітивний ідентифікатор життєвого простору сучасних українців (філософсько-релігієзнавчий аналіз). *Українське релігієзнавство*. 2021. № 93. С. 13-31.

⁵ Збережемо в історичній пам'яті: УІНП про те, чого Україна має навчитися у війні з РФ. URL: <https://www.unian.ua/war/zberezhemo-v-istorichniy-pam-yati-drobovich-rozpoviv-chogo-ukrajina-navchitsya-u-viyni-z-rf-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11818596.html>.

⁶ Задокументовано 300 епізодів воєнних злочинів РФ проти культурної спадщини України. <https://armyinform.com.ua/2022/05/06/zadokumentovano-300-epizodiv-voyennyh-zlochyniv-rf-proti-kulturnoyi-spadshiny-ukrayiny/>.

історію та ідентичність. Знищити українську культуру – одна з їхніх стратегічних цілей в цій війні.⁷

В умовах повномасштабного жорстокого нападу росії на Україну, на нашу культурну спадщину та ідентичність українці усвідомили, чим небезпечні ці агресивні наміри і дії росії. Вже 3 березня був створений Штаб порятунку спадщини, який взяв на себе інформаційні і моніторингові функції. Як мережева структура взаємодопомоги, Штаб консулює, надає пакувальні матеріали, хмарні сховища для цифрових матеріалів та гуманітарну допомогу музейним установам в 19 регіонах, допомагає евакуювати унікальні колекції, де вже почалися обстріли, та забезпечити там, де наразі спокійно⁸.

Зрозуміло, що не тільки військові чи інфраструктурні об'єкти стали мішенями окупантів під час повномасштабного російського вторгнення. Крім них і культурні заклади та надбання України попали в першочерговий перелік того, що потрібно знищити. Причина зрозуміла: всі заклади культури, культурні пам'ятки, зокрема музеї відстоюють українську ідентичність, зберігають українську націю та її спадщину.

Працівники культури, зокрема художники, архітектори, музейні працівники добровільно стають «рятівниками скарбів», які ризикують своїм життям задля збереження української культурної спадщини у розпал війни у різних регіонах України (Харкові, Охтирці чи Чернігові). Штаб порятунку спадщини вивчає досвід і транслює його іншим в питаннях оцінки ризиків та втрат культурної спадщини внаслідок воєнних дій, задля мінімізації наслідків, першої допомоги та створення алгоритму роботи у постраждалих від війни районах, форми оцінки збитків рухомої та нерухомої культурної спадщини на місці після інциденту, документування воєнних злочинів та збитків у сфері культури.

Злочини росії щодо культурної спадщини докладно фіксуються Україною з метою наступної оцінки і відшкодування завданих втрат. Міністерство культури створило спеціальний сайт⁹ для фіксації культурних злочинів Росії¹⁰. Тут збираються свідчення злочинів проти культурної спадщини, вчинених російськими окупаційними військами на території України. Крім того створено інтерактивну карту культурних втрат¹¹, на якій вказано місця зни-

щення, руйнування або пошкодження пам'яток культури. До наповнення мапи може долучитися кожен, надсилаючи до МКІП докази руйнувань через згаданий вище ресурс¹². Після підтвердження інформації, дані відображаються на цій інтерактивній мапі.

Пізніше зібрану інформацію планують використати як докази під час судового слідства в Міжнародному кримінальному суді в Гаазі, куди пред'являть факти про:

- пошкодження старовинних будівель, історичних кладовищ, релігійних споруд, пам'ятників, будівель закладів культури тощо;
- руйнування археологічних об'єктів – курганів, валів давніх земляних укріплень, місць розкопок та ін.;
- поранення/загибелі цивільних осіб внаслідок застосування сили та зброї окупантом при спробі пошкодження культурних об'єктів;
- захоплення майна, пограбування окупаційними силами музеїв, бібліотек та інших закладів культури.

Серед зафіксованих вже злочинів на сайті зазначено:

- знищення на Київщині Іванківського краєзнавчого музею, де зберігалися унікальні роботи художниці Марії Примаченко; музею старожитностей у Чернігові; Охтирський міський краєзнавчий музей;
- бомбардування Святогірської Свято-Успенської лаври на Донеччині, прицільним ударом зруйновано Георгіївський скит цієї лаври;
- руйнування Успенського Єлецького монастиря у Чернігові та Свято-Успенського собору в Харкові; Церкви Різдва Пресвятої Богородиці у В'язівці; Георгіївської церкви у Заворичах;
- удари артилерії і грабіж у «Садібі Попова» на Запоріжжі;
- знищення Донецького обласного драмтеатру у Маріуполі; Кінотеатру ім. Щорса у Чернігові;
- обстріли Дніпровського будинку органної та камерної музики;
- знищення сотень закладів освіти, зокрема приміщення гімназії – пам'ятки архітектури кінця XIX століття на Луганщині;
- знищення Національного літературно-меморіального музею Григорія Сковороди, де внаслідок обстрілу та пожежі згорів маєток XVIII століття, у якому останні роки свого життя працював та біля якого був похований відомий український філософ Григорій Сковорода у селі Сковородинівка. У рік 300-річчя з дня народження українського мислителя більшість музейної експозиції згоріло;
- пошкодження Сумського кадетського корпусу, Сумської духовної семінарії, бібліотеки ім. Короленка у Харкові і багато інших історичних та архітектурних пам'яток різних століть.

⁷ В Україні зруйновано війною вже 200 об'єктів культурної спадщини. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3460630-v-ukraini-zrujnovani-vijnou-vze-200-obektiv-kulturnoi-spadcini.html>

⁸ Створено штаб порятунку культурної спадщини України. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/stvoreno-shtab-poryatunku-kulturnoyi-spadshchyny-ukrayini>

⁹ Збираємо свідчення злочинів, вчинених проти культурної спадщини російськими окупаційними військами на території України. URL: <https://culturecrimes.mkip.gov.ua/>

¹⁰ МКІП створило сайт для фіксації злочинів росії проти культури. URL: <https://imi.org.ua/news/mkip-stvorylo-sajt-dlya-fiksatsiyi-zlochyniv-rosiyi-proty-kultury-i44364>

¹¹ Мапа культурних втрат. URL: <https://uaculture.org/culture-loss/>

¹² Збираємо свідчення злочинів ... URL: <https://culturecrimes.mkip.gov.ua>

Найбільш наочними є архітектурні і речові втрати. Їх складно не помітити, легко зафіксувати, однак їх ніколи вже не повернути в довоєнній формі. Можна відбудувати і житлові будинки, і храми, і театри, кіно-театри, музеї та концертні зали. Проте ми не в силах повернути людей, які загинули у цій війні. Серед них оперні співаки, актори, видавці, музиканти, художники, режисери, письменники... «Культурні втрати – всередині нас, і їх не можна компенсувати жодними репараціями», – написала Ксенія Білаш, редакторка відділу «Культура» порталу «Лівий берег»¹³.

Зараз немає можливості навіть приблизно поррахувати, скільки пам'яток архітектури та культурних закладів втратила Україна за місяці цієї війни. Тривають обстріли, не вистачає людських ресурсів для підрахунків, складно перевірити достовірність вже наявної інформації.

Вже декілька місяців російська армія щоденно обстрілює міста та селища України. За цей час Харків втратив майже 1000 будівель; у передмісті Чернігова знищено 70% споруд, а в самому місті ситуація не набагато краща; у Маріуполі пошкоджено 90% будівель. Менше, але відчутно постраждали споруди Херсона, Сум, Житомира, Миколаєва, Запоріжжя, Дніпра, Києва. А разом із будинками гинуть люди – під обстрілами, завалені у підвалах, позбавлені їжі, води та тепла.

Для України ця війна стала «великим руйнуванням» культурних цінностей, можливо навіть більше, ніж Друга світова. Здається, не час думати про «велике відновлення і будівництво». Міністр культури та інформації О.Ткаченко повідомив, що тривають перемовини з міжнародними колегами щодо створення загальноєвропейського фонду на відновлення фінансування для програми «Велика реставрація». «Після перемоги України росія обов'язково виплатить репарації за скоєне нею зло. За знищені міста, містечка та селища, а також за зруйновані об'єкти культурної спадщини», – заявив Ткаченко¹⁴.

Зберегти українську культуру – одне з першочергових завдань для мільйонів українців, які в умовах війни почали масово себе усвідомлювати представниками великої нації. Сучасні обставини «вимагають не тільки чітко задекларувати те, з ким і чим ти себе отожднюєш, а й засвідчити та проявити цю тождність»¹⁵. Слід зазначити, що світ не залишив Україну наодинці з проблемами. Нагадаємо, зокрема уряд Чехії виділив більш ніж 80 тис. євро для музеїв України¹⁶.

¹³ Велике руйнівництво: культурні втрати українців під час війни. URL: https://lb.ua/culture/2022/03/25/510869_velike_ruynivnitstvo_kulturni.html

¹⁴ Там само.

¹⁵ Релігійні ідентичності в їх сутності і конфесійних виявах: український контекст / За ред. професорів Анатолія КОЛОДНОГО, Людмили ФИЛИПОВИЧ, Алли АРІСТОВОЇ. Київ : УАР, 2021. 348 с. С.7.

¹⁶ Уряд Чехії виділив біль ніж 80 тисяч. URL: https://lb.ua/culture/2022/04/14/513434_uryad_chehii_vidiliv_bilsh_nizh_80_tis.html

Беручи до уваги, що українська культура як основа української ідентичності та складова світової спадщини має бути відновлена, реконструйована та відбудована після перемоги над росією, уряд і громадські організації особливу увагу приділяють темі оцінки потреб післявоєнного відновлення. В такий складний час провадяться наради, навчання працівників культури.

З Україною тісно співпрацює Міжнародний центр з дослідження, збереження та реставрації культурних цінностей ICCROM (Conserving Culture, Promoting Diversity) щодо надання першої допомоги та забезпечення стійкості культурної спадщини під час кризи (First Aid and Resilience for Cultural Heritage in Times of Crisis (FAR)), команда International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), ICOM та Блакитний щит Blue Shield International.

Програма відродження передбачає «системний і професійний підхід, нові навички, знання та досвід... Семінар ICCROM з оцінки втрат і ризиків у сфері культурної спадщини є яскравим підтвердженням того, що у плідній співпраці ми зможемо відповідати на глобальні виклики та захистити нашу культурну спадщину в надзвичайних ситуаціях», – відзначив директор Національного музею Революції Гідності (Maidan Museum) та співкоординатор Штабу порятунку спадщини Ігор Пошивайло.

Музеям, архівам, бібліотекам і всім, хто дбає за матеріальну спадщину, постійно надається консультативна на інформаційна допомога.

Після початку воєнних дій на сході України Музей Майдану підготував і видав за підтримки низки міжнародних партнерів, зокрема ICCROM (Італія), Смітсонівського інституту (США), Фонду Принца Клауса (Нідерланди), набір матеріалів українською мовою, призначених допомогти приймати рішення за кризових умов. «Перша допомога культурній спадщині в надзвичайних ситуаціях: міжнародні стратегії для України» – це комплект швидкого реагування для порятунку та збереження надбань при небезпеках в обмеженому часі.

Ця інформація, підготовлена на випадок стихійних загроз і бойових дій для тих, хто працює з культурними цінностями, стала в пригоді закладам культури в період російсько-української війни¹⁷. Вдалося скористатися світовим досвідом на випадок надзвичайної ситуації. Друковані комплекти з безпеки культурної спадщини було безкоштовно поширено по бібліотеках, музеях та інших інституціях, які мають справу з культурними цінностями¹⁸.

¹⁷ Перша допомога культурній спадщині. URL: <https://www.maidanmuseum.org/uk/node/1936>

¹⁸ Збірник – на основі міжнародного досвіду описує теорію та практику збереження культурної спадщини в надзвичайних умовах. Містить напрацювання експертів із Нідерландів, Італії, США, Пакистану, Сербії, Нігерії та менеджерів українських музеїв.

Висновок

Війна – це зло. Вона нищить матеріальні, культурні, духовні цінності, несе смерть і втрати різного характеру. Найбільш відчутні – це втрати людські, матеріальні, територіальні, фінансові, які підлягають обрахунку, бо вони прямі і видимі. Але є непрямі втрати, які виявляються, усвідомлюються з часом, і це стосується, в першу чергу, втрат культурних. Незважаючи на зусилля Міністерства культури та інформаційної політики України, громадських ініціатив «Штаб порятунку спадщини» та «Центр порятунку культурної спадщини», які постійно моніторять сферу культури, що зазнає знищення і грабування з боку окупантів, багато що з музейних та приватних колекцій пропадає без вісті, руйнуються історичні архітектурні пам'ятки, приміщення музеїв, виставкових залів, зносяться пам'ятники історичним подіям і діячам. Тому фіксація цих злочинів, які беззаконно і поки що безкарно здійснюються на українській землі окупантами, потребує особливої уваги з боку держави, громадських організацій, наукових експертів та фахових спільнот,

окремих свідомих громадян України. Відновлення після перемоги всіх тих культурних втрат, яких зазнала і зазнає нині Україна, потребуватиме переліку втрачених пам'яток, їх каталогізацію, визначення нанесеної шкоди, фінансування та проведення відновлювальних робіт. Оцінка діяльності окупантів та їх владних адміністрацій як антигуманної і антикультурної по відношенню до історичної, духовної, культурної спадщини українського народу вже сьогодні є очевидною, але українці мають повернути награване і відновити поруйноване, що можливо на підставі усвідомлення цінності всіх артефактів культурної діяльності українського народу впродовж тисячоліть.

Щодня множаться невтішні новини про культурні втрати України, які стали прицільною метою для агресора. Разом з культурою росія прагне знищити українську ідентичність, український світ, український народ і державу. Зберегти українську культуру – одне з першочергових завдань. Перспективою подальших досліджень є проблема втрат України в релігійній сфері під час російсько-української війни.

Інформація про авторів:

Бодак Валентина Анатоліївна,

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії імені професора В.Г.Скотного
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
24, вул. Івана Франка, м. Дрогобич, 82100, Україна

Филипович Людмила Олександрівна,

доктор філософських наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інститут філософії імені Г.С. Сковороди Національної академії наук України
4, вул. Трьохсвятительська, м. Київ, 01011, Україна

Information about the author:

Bodak Valentyna Anatoliivna,

Doctor of Philosophy, Professor,
Professor at the Department of Philosophy named after Professor V.H. Skotny
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
24, Ivan Franko str., Drohobych, 82100, Ukraine

Fylypovych Liudmyla Oleksandrivna,

Doctor of Philosophy, Professor,
Leading Researcher
H.S. Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine
4, Trohsvyatitelska str., Kyiv, 01011, Ukraine